УДК 159.9:316.47-058.833

В.Є. Ткаченко

БЛАГОПОЛУЧЧЯ ПОДРУЖНІХ ВІДНОСИН І ЙОГО ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Проблема якості шлюбно-подружніх відносин, досягнення їх благополуччя й стабільності виступає в цей час центральною в сімейній психології. Її значення з'ясовується перш за все тим, що в реаліях нашого складного, кризового часу людині особливо необхідно знайти стійке, гармонійне, щасливе єднання з іншою людиною, намагаючись надовго зберегти його.

Проте в дослідженні проблеми благополуччя шлюбу існує багато "білих плям". У багатьох авторів відсутнє чітке позначення понять, термінологія, що використовується, розмита (одне й теж саме явище називається має різноманітні назви). Наприклад, говорячи про якість шлюбу, психологи звертаються до понять "успішність", "стабільність", "гармонійність", "благополуччя", "зрілість", "психологічне здоров'я", "задоволеність шлюбом" та інші. При цьому маються на увазі тотожні характеристики. Чіткі критерії диференціації відсутні. Часто благополуччя шлюбу та суб'єктивна задоволеність подружжя розглядаються як тотожні [1,6, 10, 14].

Знань про чинники, пов'язані з якістю шлюбу, в теперішній час накопичено предостатньо. Але необхідно звернути увагу на відсутність чіткої класифікації цих чинників. Більшість як вітчизняних, так й закордонних авторів досліджують один або декілька чинників, але не розглядають їх комплексно.

Мета нашої статті – на базі теоретичного аналізу наукових даних з проблеми якості шлюбу викласти свою концепцію благополуччя шлюбно-подружніх відносин й зміст системи чинників, що його детермінують.

Проведемо аналіз, як у психологічній літературі розглядаються аналоги поняття благополуччя шлюбу, а також зміст зумовлювальних його чинників.

Р. Левіс та Дж. Спенієр вважають, що висока якість шлюбу пов'язана з високим рівнем подружнього пристосування, адекватним спілкуванням подружжя, високий рівень подружнього щастя, інтеграції та високою мірою задоволеності відносинами [20].

Ю. Б. Альошина під час дослідження подружніх відносин керується поняттям задоволеності шлюбом, яке трактує як суб'єктивну оцінку, ставлення подружжя до власного шлюбу [1].

Закордонні вчені використовують визначення успішності шлюбу У. Берра: успіх подружжя оцінюється ступенем того, наскільки в ньому досягається встановлені індивідами мети шлюбу [8].

М.С. Мацковський, говорячи про успішність шлюбу, виділяє наступні її компоненти: характер і ступінь виконання соціальних та індивідуальних функцій; ступінь задоволеності подружжя відносинами; ступінь стабільності шлюбу (суб'єктивна оцінка ймовірності розлучення); ступінь й характер впливу родини на розвиток особистості кожного її члена [8].

В.А. Сисенко стійкість шлюбу визначає як ступінь оптимального функціонування сімейної структури [15].

Торохтій С. визначає якість подружніх відносин за допомогою поняття психологічне здоров'я родини [17].

Кляпець О. під час складання типології родин спирається на критерій гармонійності, який вона розглядає як душевне благополуччя членів родини, що забезпечує регуляцію поведінки в спілкуванні та діяльності [7].

Трофімова Ю. В., яка обгрунтовує розуміння родини як системи, що самоорганізується, робить акцент на значимості узгодженості цінностей подружжя [18].

Виконаний теоретичний аналіз літератури з проблеми якості шлюбу дозволив нам розробити концепцію благополуччя шлюбно-подружніх відносин.

Ми розуміємо під благополуччям шлюбно-подружніх відносин досягнення подружньої інтеграції при повному розвитку особистості обох подружжя й забезпеченні їх суб'єктивного благополуччя (див. схему).

Концептуальна схема показників благополуччя шлюбу

Наш підхід фіксує об'єктивний (подружня інтеграція) та суб'єктивний (суб'єктивне благополуччя подружжя) аспекти подружніх відносин.

Подружня інтеграція в нашому розумінні – це єдність двох особистостей, що розвивають та реалізують себе підчас подружньої взаємодії. Вона припускає наявність, по-перше, узгодженості усіх процесів спільної життєдіяльності подружжя та, по-друге, подружньої сумісності.

Подружня сумісність – це ефект спілкування, який характеризується максимально можливою задоволеністю відносинами, відчуттям єдності, цілісності пари. Сумісність припускає наявність не обов'язково подібність, а взаєморозуміння подружжя в усіх сферах спів-буття та є динамічним, а не статичним феноменом.

Подружня інтеграція призводить до вирішення проблеми "екзистенційної дихотомії" (Е. Фромм), бо в здорових, повноцінно функціонуючих, благополучних родинах обидва подружжя оптимально сполучають дві тенденції спів-буття – тенденцію близькості, єдності зі значущим іншим та тенденцію бути окремим (диференційованим), особистісно ідентичним.

Благополуччя подружніх відносин породжує суб'єктивне благополуччя, яке виражає, згідно з Р.М. Шаміоновим, власне ставлення подружжя до своєї особистості, життя і процесам, що мають важливе значення з точки зору засвоєних нормативних уявлень про зовнішнє та внутрішнє середовище, та яке (ставлення) характеризується відчуттям задоволеності [19].

Задоволеність стосунками, або відчуття суб'єктивного благополуччя у шлюбі, виникає тоді, коли якість взаємодії влаштовує кожного подружжя. Саме тоді спів-буття стає стійким зв'язком самостійних індивідів, що чуйно реагують на зміни у відношеннях між ними. Стаючи часткою буттєвого простору партнера, інша людина в благополучному подружжі виступає ресурсом для розвитку вільної особистості.

Подружня інтеграція у то чи іншому вигляді розглядалася в роботах К. Роджерса [12], В. Сатір [13], М.М. Обозова [10], А.М. Волкової [4], В.А. Сисенка [15], С. Торохтія [17], А.Р. Тіводар [16], О.А. Карабанової [5], О.Я. Кляпець [7], Н.Х. Сафіної [13], О. Кіжаєвої [6] та інших.

Аналіз робот А.Маслоу, Е.Фромма, К.Роджерса, А.Адлера, Р.Левіса, Дж.Спенієра, Д.С.Валлерстайна, Р.Уолша, К.Вітакера, Ю.Б.Альошиної, Л.Я.Гозмана, М.С.Мацковського, С.Торохтія, О.А.Карабанової, О.Я.Кляпець та інших вказує на те, щонайбільш сприятливі стосунки створюються при взаємодії розвинутих, зрілих особистостей подружжя. Так, К. Вітакер затверджує, що цілісні стосунки виникають лише підчас взаємодії цілісних особистостей подружжя [2].

Суб'єктивне благополуччя кожного з подружжя досліджується в роботах В.А. Сисенка [15], К. Вітека [3], С. Торохтія [17], А.Р. Тіводар [16], О.Я. Кляпець [7] та інших.

Прикладом систематизації чинників якості шлюбу є модель, створена американськими вченими Р.Л. Левісом та Дж. Б. Спенієром, яка складається з трьох груп чинників:

1. "Дошлюбні чинники".
2. "Соціально-економічні чинники".
3. "Особистісні та внутрішньоподружні чинники".

Рубрика "Особистісні та внутрішньоподружні чинники" складається з наступних підгруп: "Позитивне ставлення до партнера" (легкість спілкування, сексуальна, фізична та інтелектуальна привабливість партнера, збіг ціннісних орієнтацій партнерів); "Ев

Завершували схему підгрупи "Рольова відповідність подружжя" (компліментарність потреб, компліментарність ролей, відповідність рольового виконання та рольового очікування, особистісна схожість, чітке розділення ролей у родині) та "Взаємодія" (

Розкриваючи зміст своєї моделі, Левіс та Спенієр підкреслюють, що більшість чинників характеризують ступінь схожості та узгодженості у міжособових відносинах подружжя.

М.М. Обозов виділяє наступні якості партнерів: емоційна стабільність, згода з іншими, лагідність, товариськість, довірливість, емоційна невимушеність [10].

Багато уваги дослідники приділяють особистісним чинникам задоволеності шлюбом, яка ототожнюється ними з благополуччям шлюбу. Так, О. Кіжаєва виділяє три чинники, що складають задоволеність шлюбом: ставлення до партнера, ставлення до ш

Н.В. Смірнова в якості одного з найважливіших чинників подружжя називає взаєморозуміння між подружжям, що є. в свою чергу, підсумком багатьох різних впливів, серед яких спільність уявлень подружжя про їх стосунки та, як наслідок, ступінь узго

А.М. Волкова та Т.М. Трапезнікова до чинників благополуччя подружніх стосунків відносять: схожість родинних цінностей; висока рольова адекватність; низька конфліктність; висока повага та емоційне прийняття один одного [4].

Г. Навайтіс вважає, що зрілою родиною є лише та, що виконує усі функції, тобто задовольняє всі потреби людини [9].

А.Р. Тіводар під час розгляду подружніх стосунків пропонує використовувати не окремі, а більш загальні характеристики оцінювання шлюбу, які могли б замикатися на особистості учасника спів-буття подружньої пари. Для цього вона, замість поняття

Багато авторів зазначають вплив чинника адаптації (адаптованості) подружжя (К. Вітек, Д.С. Валлерстайн, Р. Уолш, А.М. Волкова, В.А.Сисенко, О.А. Карабанова, Т. Л. Крюкова, Н .А. Осипова, О.Я. Кляпець).

J.R. Rosen-Grandon, J.E. Myers, J.A. Hattie виділили три варіанта подружніх стосунків, сприятливих задоволеності шлюбом – стосунки кохання, лояльні стосунки, стосунки з розділенням цінностей. Стосунки, в яких домінує кохання, характеризуються відкритою комунікацією та узгодженим проявом прихильності. Істотними якостями подружжя в таких стосунках є повага, пробачення, підтримка та чуттєвість. Досягнення задоволеності в таких стосунках можливе лише при наявності лояльності до партнера (відданість) [20].

Аналіз літературних джерел дозволив нам розробити систему чинників, що забезпечують високу ступінь вираження показників благополуччя шлюбно-подружніх стосунків. Система складається з двох блоків характеристик: особистісні якості кожного з подружжя та особливості їх співвідношення; особливості між подружньої взаємодії.

До першого блоку входять наступні особистісні характеристики подружжя: рівень особистісної зрілості подружжя та їх сумісність, інтегральні соціально-психологічні характеристики особистості (інтернальність, активність як здібність ініціювати зміни у родинних відносинах та інші); узгодженість особливостей ціннісно-змістовної сфери особистості подружжя (серед яких, домінуючих потреб та родинних цінностей); особистісна ідентичність подружжя; рівень розвитку соціально-психологічної компетентності (комунікативного потенціалу) подружжя (соціально-перцептивних здібностей та готовності до взаємодії з партнером, навичок міжособистісного спілкування, соціально-психологічної адаптивності, вміння співвладати з повсякденним стресом і з важкими життєвими ситуаціями, здібностей вибирати адекватний тип поведінки, вміння дотримуватися оптимальної дистанції у спілкуванні); сумісність індивідуально-психологічних якостей на рівні Я-концепції.

Другий блок складають наступні особливості міжособистісного спілкування та взаємодії подружжя: взаємна допомога в особистісному зростанні; взаємне емоційне прийняття, кохання як вищий рівень атракції (взаємна повага, турбота, відповідальність, розуміння один одного); задоволеність спілкуванням; психотерапевтичність спілкування; ступінь задоволення значимих потреб один одного; дотримання оптимальної дистанції у спілкуванні (забезпечення особистісної свободи,взаємної автономії подружжя); ефективність взаємодії під час вирішення проблем; рольова адекватність подружньої пари; створення родинної субкультури.

Таким чином, ми виконали теоретичний аналіз проблеми благополуччя подружніх стосунків та його психологічних детермінант, розкрили зміст своєї концепції якості шлюбу, виділили показники благополучних шлюбно-подружніх стосунків та в систематизованому вигляді навели комплекс чинників, детермінуючих ці показники.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Алешина Ю.Б.* Удовлетворенность браком и межличностное восприятие в супружеских парах с различным стажем совместной жизни : автореф. дисс. … канд. психол. наук / Ю.Б. Алешина. – М., 1985.
2. *Витакер К.* Полночные размышления семейного терапевта / К. Витакер [пер. с англ. М. И. Завалова]. – М. : Независимая фирма "Класс", 1997.
3. *Витек К.* Проблемы супружеского благополучия / К. Витек. – М.: Прогресс, 1988.
4. *Волкова А.Н.* Методические приемы диагностики супружеских отношений / А.Н. Волкова, Т.М. Трапезникова // Вопросы психологии. – 1985. – №5.
5. *Карабанова О.А.* Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебн. пособ. / О.А. Карабанова. — М.: Гардарики, 2005.
6. *Кижаева Е.* Удовлетворенность браком и структурно-функциональные характеристики семьи / Е. Кижаева, А.Г. Лидерс // Семья как психологическая система. – Москва; Обнинск, 2004.
7. *Кляпець О.Я.* Психологічні чинники вибору молодою людиною цивільного шлюбу : автореф. дис. ... канд. психол. наук. / О.Я. Кляпець. — К., 2004.
8. *Мацковский М.С.* Социология семьи. Проблемы, теории, методологии и методики / М.С. Мацковский [под ред. Г.С. Батыгина]. – М. : Наука, 1989.
9. *Навайтис Г.* Семья в психологической консультации / Г. Навайтис. – М.: Воронеж; Московский психолого-социальный ин-тут. НПО. "МОДЭК", 1999.
10. *Обозов Н.Н.* Факторы устойчивости брака / Н.Н.Обозов, А.Н.Обозова // Семья и личность. – М., 1979.
11. *Роджерс К.* Психология супружеских отношений / К. Роджерс. – М. : Эксмо, 2002.
12. *Сатир В.* Как строить себя и свою семью / В. Сатир. – М., 1992.
13. *Сафина Н.Х.* Особенности супружеских отношений на различных этапах становления молодой семьи : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / Н.Х. Сафина. – Казань, 2004.
14. *Смирнова Н.В.* Модели взаимодействия супругов и их удовлетворенность браком : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / Н.В. Смирнова. – СПб., 2005.
15. *Сысенко В.А.* Устойчивость брака: Проблемы, факторы, условия / В.А. Сысенко. – М., 1981.
16. *Тиводар А.Р.* Личность как субъект со-бытия в брачных отношениях : автореф. дисс. … док. психол. наук / А.Р. Тиводар. – Краснодар, 2008.
17. *Торохтий С.* Методика диагностики психологического здоровья семьи / С. Торохтий // Практична психологія та соціальна робота. – №7. – 2003.
18. *Трофимова Ю.В.* Динамика ценностно-смысловых составляющих образа мира супругов в процессе становления семейных отношений : автореф. дисс. ... канд. психол. наук / Ю.В. Трофимова. – Барнаул, 2002.
19. *Шамионов Р.М.* Психология субъективного благополучия личности / Р.М. Шамионов. – Саратов, 2004.
20. *J.R. Rosen-Grandon, J.E. Myers, J.A. Hattie*. The Relationship Between Marital Characteristics, Marital Interaction Processes, and Marital Satisfaction. Journal of Counseling & Development; Winter2004, Vol. 82 Issue 1.

Подано до редакції 10.02.2010

РЕЗЮМЕ

У статті проаналізовані й систематизовані наявні наукові відомості про благополуччя подружніх відносин і чинників, його утворювальних. Розкривається зміст розробленої автором концепції благополуччя шлюбу, виділений комплекс показників благополуччя шлюбу та їх детермінант.

Ключові слова: благополуччя подружніх відносин, подружня інтеграція, особистісний зріст подружжя, суб'єктивне благополуччя подружжя.

В.Е. Ткаченко

БЛАГОПОЛУЧИЕ СУПРУЖЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ И ЕГО ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ДЕТЕРМИ-НАНТЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

РЕЗЮМЕ

В статье проанализированы и систематизированы имеющиеся научные сведения о благополучии супружеских отношений и факторах, его образующих. Раскрыто содержание разработанной автором концепции благополучия брака, выделен комплекс показателей благополучия брака и их детерминант.

Ключевые слова: благополучие супружеских отношений, супружеская интеграция, личностный рост супругов, субъективное благополучие супругов.

V. E. Tkachenko

WELL-BEING OF MATRIMONIAL RELATIONS AND ITS PSYCHOLOGICAL DETERMINANTS: THEORETICAL ANALYSIS

SUMMARY

The article analyzes and systematizes available scientific information on well-being of matrimonial relations and its formative factors. The author discloses the essence of the concept “marriage well-being”, ascertains a complex of indices of marriage well-being

and its determinants.

Keywords: well-being of matrimonial relations, matrimonial integration, personal growth of spouses, subjective well-being of married couples.

_____